

লোক-ব্যুৎপত্তি আন্দোলনৰ বিষয়ে লোক-ব্যুৎপত্তি আলোচনা কৰা হৈছে।

৭০ ১১ লোক-ব্যুৎপত্তি : কোনো সময়ত মানুহে কোনো বিদেশী নাইবা অপৰিচিত শব্দক পৰিচিত শব্দৰ লগত সাঙুৰি শব্দৰ নতুন ব্যাখ্যা আৱিষ্কাৰ কৰে। তেনে কৰাৰ ফলত শব্দৰ আকৃতি আৰু প্ৰকৃতি দুয়োটাৰ পৰিৱৰ্তন হ'ব পাৰে। ইংৰাজী 'আৰ্মচেয়াৰ' শব্দটো হৈছে 'আৰ্ম' অৰ্থাৎ বাহু-থকা 'চেয়াৰ' বা চকী। আৰ্ম-শব্দৰ লগত কিছু সাদৃশ্য থকা অসমীয়া শব্দ হ'ল 'আৰাম'। আকৌ 'আৰ্ম-চেয়াৰ'ত বহিলে আৰাম পোৱা যায় এনে এটা ভাৱৰ পৰা অসমীয়াত আৰামীচকী শব্দটো হৈছে। আছিলতে 'আৰ্মৰ' লগত 'আৰাম'ৰ কোনো সম্বন্ধ নাই। তেনেকৈ ইংৰাজী স্পেৰোগ্ৰাছ-শব্দটোৰ স্পেৰো শব্দৰ লগত কোনো সম্বন্ধ নাই। কিন্তু অলপ অনভ্যস্ত এম্পাৰাগছ (asparagus)-শব্দটো সহজে বুজিব পৰা 'স্পেৰোগ্ৰাছ'ৰ নিচিনা শুনাত 'শব্দটোৱে 'স্পেৰোগ্ৰাছ'ৰ ৰূপ ল'লে। ছেক্সপীয়েৰে ব্যৱহাৰ কৰা ছেণ্ড-ব্লাইণ্ড-শব্দটো মূলত আছিল 'ছেম-ব্লাইণ্ড' (sam blind)। ৭১ ইয়াৰ প্ৰথম অংশটো হৈছে প্ৰাচীন ইংৰাজী 'ছেম' অৰ্থাৎ আধা। সময়ত শব্দটো বুজি নোপোৱা হৈ উঠিল। বালি পৰিলেও চকুৰ দৃষ্টিহীনতা হ'ব পাৰে। সেইকাৰণে অপৰিচিত ছেম-শব্দৰ ঠাই অধিকাৰ কৰিলে পৰিচিত ছেণ্ড-শব্দই। এনেদৰে শব্দটোৰ ৰূপ আৰু অৰ্থ দুয়োটাৰ পৰিৱৰ্তন হ'ল। শব্দৰ এনে আৱিষ্কৃত ব্যাখ্যাৰ নাম লোক-ব্যুৎপত্তি। এঙ্গলো ছেকছনত গুমা-শব্দটোৰ অৰ্থ আছিল মানুহ আৰু ব্ৰাইডগুমা (brydguma) শব্দটোৱে কইনাৰ মানুহ (bride man) বুজাইছিল। সময়ত সচৰাচৰ প্ৰচলিত গ্ৰুম-শব্দৰ লগত পৰি অপ্ৰচলিত ৰূপ গুমা লুণ্ড হ'ল আৰু নতুন শব্দটো ব্ৰাইডগ্ৰুম হৈ পৰিল। বটলত দাগ কাটি ঔষধ দিয়া কাৰণে সাধাৰণ মানুহৰ মুখত ডালুৰ-শব্দ 'দাগদাৰ' হ'ল গৈ। সান্ধ্য আইন বুজোৱা ইংৰাজী কাৰফিউ (curfew) শব্দৰ এটা সুন্দৰ লোক-ব্যুৎপত্তি গঢ়ি উঠিছে। সান্ধ্য আইন

৭১ Sheard, J A. The Words We Use. 1954 p-91

চলা সময়ত, সেনাবাহিনী আৰু পুলিছৰ গাড়ীৰ বাহিৰে আন মটৰ-গাড়ী (car) বেছি নচলে। গাড়ীবোৰ কম চলে (cars few). গতিকে curfew > carfew.

১৯২ প্রাচীন শব্দৰ লোপ : ভাষাৰ ধ্বনি, ৰূপ, অৰ্থ আদিৰ পৰিৱৰ্তনৰ নিচিনা আন এটা পৰিৱৰ্তন হৈছে শব্দৰ পৰিৱৰ্তন। অৰ্থাৎ এটা ভাষাৰ এসময়ৰ শব্দ কিছুমানৰ ঠাইত এসময়ত গৈ আন-কিছুমান শব্দ ব্যবহৃত হয়। প্রাচীন অসমীয়াত কুল্লুপ, ধোলিৰব, কুল্লাক্ষ, আঠুকুৰ আদি শব্দৰ প্রচলন আছিল; আজি-কালি নাই। সংস্কৃত ভাষাৰ অতি, শাখা আদি শব্দই প্রাকৃতত ৰূপান্তৰিত হৈ অই, সাহা আদি শব্দ হৈছিল। পিছৰ যুগত সেইবোৰ নাইকিয়া হ'ল। এসময়ত অসমীয়াত, মহী-চুঙা, দোৱাত, পাখি, ষড়মাটি, বিলাতী মাটি, নান-মাটি আদি শব্দ চলিছিল; কিন্তু আজি-কালি সেইবোৰৰ ঠাই অধিকাৰ কৰিছে পেন, চক, ছিমেন্ট, কমলা আদি শব্দই। মটৰ-গাড়ীৰ বহুল প্রচলনৰ যুগত আজি-কালি কোনোৱে হাৰা-গাড়ী শব্দ ব্যবহাৰ নকৰে। শব্দবোৰ এইদৰে লোপ পোৱাৰ কিছুমান কাৰণ আছে। তলত সেইবোৰৰ কেইটামানৰ আলোচনা কৰা হ'ল :

(ক) সামাজিক পৰিৱৰ্তন : সামাজিক পৰিৱৰ্তন বুলিলে সমাজৰ বীতি-নীতি, আচাৰ-ব্যৱহাৰ, চাল-চলন, বস্তু-বাহানি সকলোৰে পৰিৱৰ্তনক বুজোৱা হৈছে। এই আটাইবোৰৰ ক্ষেত্ৰত সমাজৰ পৰিৱৰ্তন ঘটে আৰু তাৰ বাবে নতুন শব্দ কিছুমানে পুৰণি শব্দৰ ঠাই অধিকাৰ কৰে। ওপৰত উল্লেখ কৰা মহী-চুঙা, দোৱাত আদিৰ ঠাই পেন শব্দই কেনেদৰে অধিকাৰ কৰিছে চোৱা হৈছে। বাৰ্ণিট, কাপ-প্লেট, ডিছ আদিৰ প্রচলনৰ ফলত কলহ, কাঁহী, বাটি আদি শব্দৰ ব্যবহাৰ কমি আহিব আৰু সময়ত সেইবোৰ কোনো কোনো সমাজত একেবাৰে নাহ'কিয়া হ'ব গৈ বুলি অনুমান কৰিব পাৰি। পুৰণি ধৰণৰ কাপোৰ, গহনা, বাহন, অস্ত্ৰ-শস্ত্ৰ আদি যিবোৰ বস্তুৰ ব্যবহাৰ নোহোৱা হৈছে সেইবোৰ বুজোৱা শব্দও লুপ্ত হৈছে।

(খ) সুভাষণ আৰু কুসংস্কাৰ : এইবোৰৰ কাৰণে শব্দৰ অৰ্থৰ কিদৰে পৰি-
বৰ্তন ঘটে ওপৰত আলোচনা কৰা হৈছে। অৰ্থৰ পৰিৱৰ্তনৰ লগতে কিছুমান শব্দবো
মৃত্যু ঘটে। এই ক্ষেত্ৰত বিশেষভাৱে উল্লেখযোগ্য আন এটা কথা হৈছে ভাষাৰ
কিছুমান নিষিদ্ধতা (taboo)। ইও এক প্ৰকাৰ কুসংস্কাৰেই। নিষিদ্ধতা অনুযায়ী
ল'ৰা-ছোৱালীৰ দুটা নাম থোৱা হয়, এটা গুপ্ত নাম আৰু এটা মতা নাম। নিষিদ্ধতাৰ
কাৰণে ডাঙৰ ল'ৰা, গিৰীয়েক, আৰু ঘৈণীয়েকক আগৰ দিনৰ মানুহে নাম কাঢ়ি
নামাতিছিল। কোনোবা তিবোতাৰ গিৰীয়েকৰ নাম আছিল ভাতু। সেইবাবে

তেওঁ ভাতক বান্ধা বুলিছিল। আগতে বজা-মহাৰজাকো বৰ্গদেউ, জৰীপনাহ আদিবেচে সম্বোধন কৰা হৈছিল। কিছুমান ভয় লগা বেমাৰৰ নামো লোৱা নহৈছিল। এতিয়াও বসন্ত ওলালে আইসকল আহিছে বুলিহে কোৱা হয়। হিন্দুসকলে ৰুদ্ৰৰ ভয়ৰূপ ৰূপৰ কল্পনা কৰিও তেওঁৰ নাম থ'লে 'শিৱ'।

(গ) শব্দৰ ধাৰ : এটা ভাষাই আন ভাষাৰ পৰা নাইবা আন উপভাষাৰ পৰা শব্দ ধাৰ কৰাৰ ফলতো কিছুমান শব্দৰ মৃত্যু ঘটিব পাৰে। আন ভাষা-কোৱা লোকক উচ্চ মনোভাৱেৰে চালে বিশেষকৈ এনে দশা হয়। অসমীয়া মানুহৰ ল'ৰা-ছোৱালীৰ নামকৰণত ইংৰাজী শব্দৰ ব্যৱহাৰৰ কথা ওপৰত আলোচনা কৰা হৈছে। (§ ১৩৮)

(ঘ) ধ্বনি-ক্ষয় : কেতিয়াবা কিছুমান শব্দৰ ধ্বনি-ক্ষয় হৈ বিকাশ লাভ কৰোঁতে ইমানখিনি ক্ষয় হয় যে তাৰ পৰিৱৰ্তে আন শব্দৰ প্ৰচলনৰ আৱশ্যকতাই দেখা দিয়ে হি। তাৰ ফলত সেই শব্দবোৰ লোপ পায়। উদাহৰণস্বৰূপে সংস্কৃতৰ পৰা প্ৰাকৃত-অপভ্ৰংশলৈ ৰূপান্তৰিত হোৱা আৰু পাছত লুপ্ত হোৱা তলৰ শব্দ কিছুমানলৈ আঙুলিয়াব পাৰি।

সং.	প্ৰা. ভাপভ্ৰংশ	
অতি	অই	
এক	এঅ	
শাখা	সাহা	
দ্বী	ইথী	
শব্দ	সদ	
উপকাৰ	ওআৰ,	ইত্যাদি

(ঙ) পৰ্যায়ৱাচক শব্দ : একে পৰ্যায়ৰ শব্দৰ প্ৰতিযোগিতাৰ ফলত কিছুমান শব্দৰ প্ৰচলন নাইকিয়া হয়; যেনে, হেজাৰ (হাজাৰ) শব্দৰ প্ৰতিযোগিতাত সহস্ৰ শব্দ, ছহৰ-শব্দৰ প্ৰতিযোগিতাত নগৰ বা পুৰ, শিকাৰ-শব্দৰ প্ৰতিযোগিতাত মৃগয়া আদি শব্দ প্ৰায় লুপ্ত হৈছে। সাংস্কৃতিক পুনৰ্ৰূপান্তৰৰ ফলত সিহঁতৰ পুনৰ প্ৰচলন হ'ব পাৰে।

১৯০ নতুন শব্দৰ সৃষ্টি : এপিনে যেনেকৈ কিছুমান শব্দৰ সমন্বত মৃত্যু ঘটে, আনপিনে তেনেকৈ কিছুমান নতুন শব্দৰ আৱিৰ্ভাৱ হয়। নতুন শব্দৰ সৃষ্টিত দুটা ধাৰা দেখা যায়। ১) এটা সমন্বত হোৱা আৰু আনটো স্বাভাৱিকভাৱে কৰা। সমন্বত

সৃষ্টি হোৱা নতুন শব্দৰ গঠনত বিশেষকৈ সঠাক কৰে (ক) সাদৃশ্য, (খ) পশ্চ গঠন, (গ) লোক-ব্যুৎপত্তি (ঘ) মিশ্ৰণ আৰু (ঙ) শব্দৰ চুটি কপৰ (clipped form) প্রচলনে। শেষৰ বিধৰ কাৰণে অক্ষৰ-লোপৰ উদাহৰণবোৰলৈ আঙুলিয়াব পাৰি (§ ১৫৩)। তাৰ বাহিৰে বিশেষকৈ ছাত্ৰসকলৰ মাজত প্রচলিত শব্দৰ সংক্ষিপ্ত ৰূপ কিছুমান হ'ল gym < gymnasium, math < mathematics ইত্যাদি। ইংৰাজী মৰ (mob) শব্দটো লেটিন mobile vulgus ৰ সংক্ষিপ্ত ৰূপ। মাইক্রোফোন-শব্দৰ চুটি ৰূপ হ'ল মাইক। সেইদৰে amend > mend।

১৫৩ ইচ্ছাকৃত বা সজ্ঞানভাৱেও কেতিয়াবা নতুন শব্দ সজাই লোৱা হয়।

নতুন আৱিষ্কাৰ, দাৰ্শনিক সূত্র আদিৰ ক্ষেত্ৰত এজন বা কমসংখ্যক লোকে কিছুমান নতুন নাম দিয়ে আৰু সেইবোৰ পাছত প্রচলিত হয়। আদি ভাষাৰ পৰা অনূবাদ কৰোঁতে নাইবা নতুন প্ৰথাৰ প্রচলনতো নতুন শব্দ গঢ়ি উঠে। ব্ৰুফিল্ডে haplology শব্দটো উলিয়াইছিল। অনূবাদমূলক ধাৰৰ ফলত ভাষাত নতুন শব্দৰ আৱিষ্কাৰ হ'ব পাৰে। back formation, free form, bound form, phoneme আদিৰ কাৰণে পশ্চ গঠন, মুক্ত-ৰূপ, বন্ধ-ৰূপ, বিশিষ্ট-ধ্বনি আদি শব্দ ব্যৱহাৰ কৰা হৈছে। বিদ্যুতৰ সহায়ৰে মৃত্যু-দণ্ডত দণ্ডিত লোকৰ মৃত্যু ঘটাবলগীয়া হোৱাত কোনোৱে ইংৰাজীত electrocute শব্দটোৰ সৃষ্টি কৰিছিল। প্ৰাচীন ভাষাৰ ৰূপৰ লগত সমাস কৰিও নতুন শব্দ গঠন কৰা হয়, যেনে electro-magnetic, thermo-dynamic আদি। নতুনত্বৰ কাৰণে কৰা শব্দ-সৃষ্টিৰ উদাহৰণ বৰ্গ-ভাষাৰ আলোচনাত (§ ৩০) দিয়া হৈছে। মানুহৰ নাম, ঠাইৰ নাম, নদীৰ নাম আদিৰ পৰাও নতুন শব্দৰ সৃষ্টি কৰা হয়; যেনে, লাচিত্ত-নগৰ, শৰাইঘাট-দলং, তেজু ইত্যাদি। গান্ধী-টুপী, জব্বাহৰ-কোট, হিটলাৰী শক্তি আদি শব্দৰ কথাও মন কৰিব-লগীয়া। বিভীষণ, নাৰদ, শকুনি আদি নামবাচক শব্দই প্ৰত্যেকজনৰ কাৰ্যৰ প্ৰতিনিধিত্ব কৰে। আদি ভাষাৰ, উপভাষাৰ, আৰু গ্রাম্য ভাষাৰ পৰা কৰা ধাৰৰ ফলতো নতুন শব্দ কিছুমানৰ সৃষ্টি হয়। ধ্বন্যাত্মক আৰু প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দবোৰক শব্দৰ নতুন সৃষ্টি বুলি ক'ব পাৰি। ইপিনে দুটা ভিন্ন শব্দ লগ লগাই নতুন শব্দ সৃষ্টি কৰা দৃষ্টান্তও নোহোৱা নহয়; যেনে, rail + road > railroad, break + fast > breakfast। অসমীয়াত এনেকুৱা অসংখ্য শব্দ আছে। সেইবোৰৰ কিছুমান সংযুক্ত শব্দ আৰু কিছুমান প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দ*। সংযুক্ত শব্দবোৰ এনেকুৱা: হাট-বজাৰ, চিঠি-পত্ৰ। প্ৰতিধ্বন্যাত্মক শব্দৰ উদাহৰণ: খোৱা-লোৱা, বজা বঢ়া; ঔষধ-পাতি, কাজিয়া-পেচাল আদি।

*দৰ্শনা • অসমীয়া ভাষাৰ ব্যাকৰণ